

לנשמת אמי מודתי
מרים בת ר' יהודה הכהן ז"ל
שמשוה שקעה בפורים דפרזים תשנ"ז

משקיעה לזריחה

פרשת חיי שרה נראית כפרשה של שקיעה, של עתותי ערב. פעמיים רואה כאן התורה צורך להדגיש את העיתוי הזה: פעם בהגיע אליעזר עבד אברהם אל עיר נחור "ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים לעת ערב" (כד יא); ופעם שנייה לקראת שובו "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" (כד טג).

בפרשה הקודמת קראנו שוב ושוב על השכמה, על קימה לפנות בוקר, והנה כאן מורגשת יותר שעת השקיעה. זו לכאורה גם תמונת הפרשה, תמונה של שקיעה. בפרשה זו שוקעות שתי שמשות: שמשוה של שרה בתחילתה ושמשו של אברהם לקראת סופה. אף סממן של חושך נתלווה למותה של שרה: "כל ימים שהייתה שרה קיימת, היה נר דולק מלילי שבת ועד לילי שבת, וכיוון שמתה פסק אותו הנר" (בר"ר ס טז). עם מותה של שרה חשך האוהל; עם מותו של אברהם - חשך העולם¹.

אבל קודם שקיעתה של השמש כבר זרחה שמש חדשה. כך דרש ר' אבא בר כהנא: "זרחה השמש ובא השמש" (קה' א ה)... וכי אין אנו יודעין שזרחה השמש ובא השמש? אלא עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק הוא מזריח שמשו של צדיק חברו... עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של שרה הזריח שמשו של רבקה. בתחילה 'הנה ילדה מלכה גם היא בנים' (כב כ) ואחר כך 'ויהיו חיי שרה'" (בר"ר נח ב).

הכתוב מדבר על זריחה שקודם שקיעה. כך בצדיקים שהם יסוד עולם. קודם שסיפר הכתוב על מותה של שרה כבר סיפר על לידתה של רבקה, ואין צריך לומר שקודם ששקעה שמשו של אברהם זרחה והבהיקה שמשו של יצחק.

*

זריחה חדשה של שמש חדשה פותרת את בעיית האור. אך כלום יש תיקון לעצם השקיעה?

אפשר שרמיזה עולה מתוך שני הכתובים שדיברו על שקיעה: 'לעת ערב'; 'לפנות ערב'. בשני המקומות מספר הכתוב על פנייה ובקשה שהפנו כלפי שמייא אותם השרויים לעתותי ערב. כך מפורש אצל עבד אברהם: "ה' א-להי אדני אברהם הקרה נא לפני..." (כד יב), וכך

¹ הלא כך דרש ר' יהודה בן סימון את הכתוב בכראשית "והארץ היתה תהו ובהו": "תהו זה אדם הראשון... ובהו זה קין... וחשך זה דורו של אנוש... על פני תהום זה דור המבול... אמר הקב"ה: עד מתי יהא העולם מתנהג כאפלה, תבוא האורה: 'זיאמר א-להים יהי אור' זה אברהם" (בר"ר ב ג).

ברמיזה אצל יצחק: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב..."², ולמדו חז"ל (ברכות כו ע"ב): "יצחק תיקן תפילת מנחה שנאמר 'ויצא יצחק לשוח בשדה', ואין שיחה אלא תפילה, שנאמר 'תפילה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו' (תה' קב א)". פנייתו של אליעזר חד פעמית הייתה, אבל תפילתו של יצחק הפכה למוסד של קבע; יצחק תיקן תפילת מנחה.

*

מעניין הוא הכתוב שממנו למדו כי שיחה זו תפילה, "תפילה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו". תפילתו של עני ודאי מיוחדת היא בכך שאין לו על מי להישען אלא על אביו שבשמים, ולבו נשבר למקום.² אבל עוד ייחוד לה: תפילת העני תפילת יחיד היא. עני אין לו נעים ואהובים: "הון יוסיף נעים רבים ודל מרעהו יפרד" (מש' יט ד); "כל אחי רש שנאוהו אף כי מרעהו רחוק ממנו" (שם יט ז). העני שרוי עם נפשו. תפילה לעני כי יעטף.

*

עולם של יחידים עולם של דין הוא. חסד עניינו נתינה וקבלה, אהבה ורעות. אבל בעולם של יראה, של דין, סגורים הפרטים בלבדיותם. יצחק - נאמר עליו בספרים שמידתו דין. ויפה לה למידת הדין תפילת המנחה. לתפילת שחרית יפה שעת הזריחה, כשהכול הרמוני ומשתלב בחוכרת, אך בעת ייטו צללי ערב, כמו מתפרקת התמונה ההרמונית לפרטים פרטים, אז זמנה של תפילת מנחה. נפש האדם מתעטפת עליו והוא נקשר בשיחה-תפילה אל בוראו. אכן, משהתפלל יצחק כמו נסו הצללים, והוא נושא עניו ורואה גמלים ופוגש באליעזר וברבקה, זו האמורה ללוותו מכאן ואילך, וכבר אין הוא בודד.

*

גם אצל אברהם אבינו מצינו זריחה גדולה שבאה לאחר מה שנראה כשקיעה. תחילתה של הפרשה היא שעת שקיעה גדולה לאברהם, הסופד בוכה וקובר את חברתו ואשת בריתו. אבל המתרחש באותה שעה הוא שלב אחרון בתהליך מתמשך והולך מאז ראשית "לך-לך". בהתגלותו הראשונה מדריך ה' את אברהם: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", ודומה שכל ימיו מתנהלים מעתה בסימן של "לך לך" זה, שמשמעו לך לעצמך, כאמור בספר הזוהר (עז ב):

"לך לך לגרמך, לאתקנא גרמך, לאתקנא דרגא דילך" = לך לך לעצמך, לתקן עצמך, לתקן דרגה שלך].

וכדי שאכן יוכל לילך אל עצמו, עליו להתנתק, פיסית ומחשבתית, מארצו, ממולדתו ומבית אביו, וזה ניסיון קשה לאברהם, שהוא אוהב ואיש חסד ודבק במשפחתו ובבית אביו (והרי בסוף פרשת נח הוא הולך עם אביו וביתו מאור כשדים).

² אשר על כן, בתפילות ימי תענית הורידו לפני התיבה את "מי שיש לו בנים וביתו ריקם, כדי שיהא לבו שלם בתפילה" (תענית ב ב).

ועתה, צא והתבונן בתולדות חייו של אברהם ומצאת כי עומדים הם כסימן של לך לך, התנתק מן הסובב אותך. הגה כמה מתחנות חייו. משמתחיל ריב בין הרועים מבקש אברהם מלוט להיפרד מעליו, והוא מתנתק מבן אחיו. מלחמת המלכים מעמידה את אברהם בעימות חריף עם גויי הארץ. לא בכדי הוא מכונה שם "אברם העברי" (יד יג), שהרי זה מלמד כי "כל העולם כולו כעבר אחד והוא מעבר אחד" (בר"ר מב ח).

ועדיין עמו בעלי ברית: ענר, אשכול וממרא (יד ג). והנה תבוא מצוות מילה, והיא אמורה להפריד בינו וכין אחרים. ואברהם אכן חושש: "אמר, עד שלא מלתי היו באים ומזדווגים לי, תאמר משמלתי הן באין ומזדווגין לי? אמר לו הקב"ה: אברהם דיך שאני א-להיך, דיך שאני פטרונוך" (בר"ר מו ב).

עדיין בני ביתו אתו. והנה מגיע רגע של פירוד, והקב"ה מצווה עליו לשמוע בקול שרה ולשלוח מן הבית את הכן ישמעאל ואת האישה הגר. עדיין עמו במחיצתו בנו יצחק, ממשיך דרכו, עד הישמע הצו האלוקי "קח נא את בנך את יחודך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המדינה והעלהו שם לעלה" (כב ב).

ואם אמנם נשמע קול מלאך ה' "אל תשלח ידך" ולא נשחט הנער, בכל זאת לא שב יצחק עם אביו. לעומת ההדגשה הכפולה בעת ההליכה להר המוריה "וילכו שניהם יחדו" (כב ו, ח), הרי בחזרה נזכר רק אברהם "וישב אברהם אל נערו"³. (אכן עתה יאמר לו מלאך ה' "עתה ידעתי כי ירא א-להים אתה". אברהם, שמידתו חסד ואהבה, מתגלה עתה, כשהוא בלבדיותו, כירא).

אבל דומה לו שעדיין אין הוא בודד, שהרי בביתו מחכה לו רעייתו המלווה הנאמנה, שהלכה עמו בכל נתיבות חייו ושותפה הייתה לו בעתות רעה ובעתות טובה. אולם, להוותו אף היא נפרדת ממנו והולכת לה לבית עולמה. ויותר אברהם לבדו!
יש לך שקיעה גדולה מזו?

*

אכן שקיעה, אבל מיד "וזרח השמש". והשמש אותה שמש, שמשו של אברהם. והוא מתעשת, והוא פועל ומפעיל. כך בקניית השדה והמערה, וכך במציאת זיווג נאות ליצחק. והוא מחדש כנשר נעוריו, והוא נושא לו אישה ומעמיד ולדות.

*

פרשת חיי שרה מספרת על מותם של שרה ואברהם, אבל היא מבליטה ומעצימה את סיפור חייהם של אנשים "באים בימים" שחייהם רצופים ימים אינטנסיביים עתירי מעש.

³ וכבר תמהו רבותינו "ויצחק היכן הוא?" והשיבו כמה תשובות (בר"ר, סוף נו).